

УДК 327.7:061.1ЄС

СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА ЄС: ЦІЛІ, МЕТОДИ, СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Толстов С. В.

Кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу трансатлантичних досліджень Державної установи «Інститут всесвітньої історії Національної Академії наук України».

Анотація. Проаналізовано основні чинники, які впливали на формування концепції східноєвропейської політики ЄС та її реалізацію з початку 2000-х рр. Мета дослідження полягає у визначенні цілей та особливостей становлення політики ЄС у регіоні Східної Європи. Автором розглянуто основні віхи та етапи становлення «східного виміру» Європейської політики сусідства, формалізованого у вигляді ініціативи «Східне партнерство». На думку автора, в середньотерміновій перспективі в центрі уваги практичної політики ЄС перебуватимуть питання, пов'язані з врегулюванням інституціональних суперечностей, міграційною кризою та відновленням економічної стабільності в межах єврозони. За цих обставин окреслення потенційних меж подальшого розширення ЄС набуло другорядного значення. Жорстка протидія східній політиці ЄС з боку Росії з використанням військових методів призвела до критичного загострення українсько-російських відносин, загальмувала оновлення Європейській політики сусідства та розвиток ініціативи «Східне партнерство».

Ключові слова: Європейський Союз, Європейська політика сусідства, Східне партнерство, інтеграція, асоціація, диференціація.

Постановка проблеми. Як суб'єкт міжнародних відносин та учасник процесів багаторівневої взаємодії ЄС відіграє роль основного центру тяжіння в європейському просторі, намагаючись опанувати роль глобального міжнародного актора та центру регіональної влади в «широкому» європейському просторі. Втім, унаслідок погіршення глобальної економічної кон'юнктури та внутрішніх ускладнень увага європейських політичних та ділових кіл зосереджується переважно на внутрішніх проблемах економічного, фінансового та інституціонального характеру. Це вочевидь впливає на зміст і тональність дискусій з приводу перспектив глобальної ролі ЄС та шляхів реалізації його функцій як самостійного центру сили.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти становлення та еволюції східноєвропейської політики ЄС привертають увагу багатьох сучасних дослідників [1; 2; 3]. В дослідженнях європейських експертів розглядається формування засад політики сусідства та засобів впливу ЄС на розвиток країн у довколишньому політико-географічному середовищі. В їхніх розробках переважають соціально-економічний, політико-кон'юнктурний та нормативно-аксіологічний підходи. Становлення спільного підходу країн та керівних наднаціональних інституцій ЄС до зовнішніх форм управління відносно країн європейської периферії та інших регіонів розглядається багатьма авторами в контексті спроможності інтеграційного об'єднання здійснювати нормативно-політичний вплив у зовнішньому просторі. Прибічники концепції «нормативного» впливу вважають типові методики реформ та трансформаційних процесів інструментом, який має пропонуватися країнам-сусідам ЄС з метою їх «конструктивного» залучення до діалогу та заохочення до наслідування успішних практик, які використовуються в країнах ЄС [4; 5].

В теоретичному сенсі політика розширення ЄС (у тому числі залучення країн-сусідів до зони зовнішнього нормативного контролю) найчастіше позначається як «політика європеїзації», яка спочатку випробовувалася в відносинах з державами, що мали статус кандидатів на членство в ЄС, а згодом була використана як ширша модель у відносинах з країнами-сусідами. Такий підхід простежується в працях Е. Геддеса, М. Емерсона, С. Каррери, С. Лавене, Ж. Монара, Ф. Шиммельфенніга. Як відзначає професор Університету Люцерн (Швейцарія) С. Лавене, розроблена в структурах ЄС концепція зовнішнього управління прагнула охопити правилами ЄС якомога ширшу сферу поза межами кордонів Союзу. З цією метою передбачалося застосування різних інституціональних режимів поширення зовнішнього управління [3, р. 808-809]. Європейські політичні експерти усвідомлюють, що нормативне регулювання міжнародної взаємодії потребує ширшого підходу, здатного відповісти на такі питання, як розрив у рівнях життя населення високорозвинених та слаборозвинених країн, вирішення проблем політичної нестабільності та врегулювання збройних конфліктів [6]. Політика сусідства ЄС, включаючи заходи та ініціативи щодо країн Східної Європи, подекуди піддається критичному аналізу з огляду на недостатність запропонованих інструментів та загалом незадовільні результати [2]. Під впливом кризи в українсько-російських відносинах з початку 2014 р. посилилося загальне усвідомлення небезпеки конкуренції європейського інтеграційного проекту з висунутими Росією планами розбудови Євразійського економічного союзу.

В українській науковій літературі окремі аспекти проблеми дослідження висвітлювалися в працях О. Врадія, Є. Горюнової, В. Копійки, Є. Кіш, В. Манжоли, В. Мартинюка, Є. Тихомирової та інших авторів.

Визначення проблемних аспектів дослідження. Дискусія в політичних колах ЄС, яка виникла під впливом української кризи та агресивних дій Росії щодо Грузії та України, загострила питання про доцільність суттєвого уточнення цілей програми «Східне партнерство» (СхП) та вдосконалення інструментів Європейської політики сусідства. Інший аспект актуалізації питань, пов'язаних з програмою «Східне партнерство», зумовлений змістовним переглядом Стратегії національної безпеки України в напрямі пошуку найбільш ефективних форм співпраці України з зовнішніми партнерами, встановлення союзницьких відносин та використання засобів, які сприяють інтеграції в політичні та економічні структури ЄС.

Мета статті полягає у визначенні цілей, особливостей та етапів становлення східноєвропейської політики ЄС у контексті розвитку відносин між Україною та ЄС.

Основні результати дослідження. В установчих договорах Європейських співтовариств від самого початку була передбачена можливість подальшого розширення об'єднання. Про це йшлося в Римському договорі 1957 р. про створення Європейського Економічного Співтовариства та всіх його подальших варіантах, аж до останньої редакції, затвердженої Лісабонським договором 2007 р. За часів біполярної системи (1946/1947-1991 рр.) простір розширення обмежувався відносно гомогенними в політичному сенсі країнами Західної Європи, які по завершенні Другої світової війни почали розбудову спільних інституцій безпекового, політичного та економічного характеру. Зміна політичних режимів у більшості держав Центральної та Східної Європи на межі 1990-х рр. та розпад СРСР істотно підвищили роль західноєвропейського інтеграційного центру, відкривши можливість для його розширення на схід континенту. До 2004 р. розвиток ЄС відносно послідовно, хоча і з певними відступами, відповідав критеріям об'єднання співмірних за рівнем розвитку країн Західної та Південної Європи. Подальше розширення ЄС спричинило суттєве скорочення середніх показників ВВП на душу населення. Зі вступом

до ЄС 10 нових членів (Естонії, Кіпру, Мальти, Латвії, Литви, Польщі, Словаччини, Словенії, Чехії та Угорщини) сукупна кількість населення спільноти зросла до 459,5 млн осіб, а середній показник ВВП на душу населення, який наприкінці 2003 г. становив \$21,5 тис., скоротився до \$19,8 тис. [7].

П'ята фаза розширення ЄС (2004-2007 рр.) офіційно тлумачилася як виконання історичної місії мирної інтеграції континенту шляхом поширення зони стабільності та процвітання на нових членів. В «Афінській декларації» про приєднання до ЄС 10 нових членів від 16 квітня 2003 р. відзначено, що розширення віддзеркалює «спільну рішучість покласти край століттям конфліктів та подолати роз'єднання континенту. Такий Союз втілює наше прагнення до нового майбутнього, побудованого на співробітництві, повазі до багатоманітності та взаєморозумінні» [8]. Після приєднання Румунії та Болгарії (2007 р.) населення спільноти за станом на 2010 р. сягнуло позначки в 500 млн осіб. Проте показник ВВП на душу населення в цих країнах становив лише 33% від середньоєвропейського рівня порівняно з 50% у Польщі. Загалом вступ 12 нових країн збільшив територію ЄС на 34%, чисельність населення – на 28%, і ВВП – на 5-8% (показник, співмірний з часткою Нідерландів). Хорватія, вступ якої до ЄС відбувся 2013 р., вважалася останньою з країн, що увійшли до фази розширення за формулою «10+2+1».

Остаточне ухвалення рішення про п'яту хвилю розширення (2002 р.) було зумовлено переважно політичними міркуваннями. Вважалося, що застосування структурних фондів, програм адаптації та вирівнювання розвитку дозволить успішно модернізувати економіку та ринки нових членів, а посилення ролі ЄС у міжнародному розподілі праці та капіталів надасть новим членам змогу прискорити темпи зростання. Однак ці очікування виправдалися лише частково. В 2011 р. в різних країнах ЄС-27 показники ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) коливалися від 45% до 274% від середнього рівня. В країнах-членах єврозони цей показник становив 108% від середнього по ЄС рівня. Найнижчі показники фіксувалися в Болгарії (45%), Румунії (50%), Естонії, Польщі, Угорщині, Литві та Латвії (60-70% від середнього рівня) [9]. Загалом 5 країн-лідерів з найбільшим обсягом ВВП (Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія та Іспанія) забезпечували понад 70% сукупного ВВП ЄС, а 10 країн з найменшим ВВП – лише 3%.

В ході дискусії довкола методологічних критеріїв розширення ЄС провідні європейські політики наголошували, що в разі, якщо розширення не стане каталізатором поглиблення інтеграційного процесу, в тому числі в сенсі посилення керованості та зміцнення управлінських функцій європейських інституцій, порушення балансу між розширенням і посиленням ефективності інститутів може призвести до загострення диспропорцій, які, в свою чергу спричинять втрату контролю та серйозну управлінську кризу інтеграційного угруповання як масштабного політико-економічного проекту. Ці прогнози сприяли загасанню дебатів про подальші перспективи та фази розширення, хіба що за винятком раніше обіцяного членства для республік колишньої Югославії. Зроблені висновки спонукали до уточнення концептуальних підходів до країн-сусідів розширеного Союзу. Результатом цих пошуків стала апробація специфічних методів та інструментів впливу, які не передбачали надання периферійним країнам перспективи членства й відтак не вимагали надмірних фінансових ресурсів та управлінських зусиль.

До певного часу європейські політики та експерти уникали чітких формулювань щодо майбутньої конфігурації відносин ЄС з державами європейської частини колишнього СРСР, включаючи Україну, Білорусь та Молдову, роблячи наголос на необхідності становлення демократичної політичної системи та реформування економіки. Відносно Росії

переважала думка, що за своїми розмірами і характером проблем ця країна за будь-яких обставин не зможе стати частиною ЄС, що не відкидає необхідності розвитку співробітництва в різних сферах. З приводу визначення кордонів «об'єднаної Європи» Р. Проді (президент Європейської Комісії 1999-2004 рр.) наголошував, що зі вступом до ЄС 10 нових членів процес розширення в основному завершився.

В квітні 2002 р. на засіданні Ради ЄС з загальних питань і зовнішніх зносин була схвалена ініціатива Верховного представника ЄС з питань зовнішньої політики та безпеки Х. Солани про підготовку урядами держав-членів конкретних пропозицій щодо спільної політики ЄС відносно країн-сусідів, включаючи східноєвропейські. 11 березня 2003 р. було схвалено повідомлення Європейської Комісії «Ширша Європа – сусідство: новий формат для відносин з нашими східними та південними сусідами» [10], а в травні 2004 р. Європейська Комісія оприлюднила основний стратегічний документ, який визначив цілі спільної політики ЄС щодо країн-сусідів. Пріоритетні напрямки відносин з периферійними країнами передбачалося зафіксувати в індивідуально узгоджених Планах дій без надання цим документам статусу міжнародних угод [11].

З приводу пріоритетів та методів реалізації східноєвропейського виміру зовнішньої політики ЄС спостерігалися суттєві розбіжності. Виокремлення східноєвропейського напрямку СЗПБ у форматі «Східного партнерства» відбулося лише в 2008-2009 рр. В документах ЄС СхП тлумачиться як «спільна політична ініціатива». В структурному відношенні «Східне партнерство» передбачало створення «регіонального форуму співробітництва» 27-ми держав ЄС з п'ятьма східними сусідами (Україна, Молдова, Грузія, Азербайджан, Вірменія). Російське керівництво відкинуло пропозицію про участь в партнерстві під приводом його невідповідності існуючим формам двостороннього діалогу між ЄС та Росією.

У довгостроковій перспективі (15-20 років) «Східне партнерство» спочатку пропонувалося розглядати як різношвидкісний простір, учасники якого не мають претендувати на членство в ЄС. Водночас ініціатори програми СхП декларували готовність сприяти проведенню в країнах-партнерах внутрішніх реформ, успіх яких формально не відкидав можливості членства в невизначеному майбутньому. За мовчазною згодою вважалося, що на якомусь етапі політичні кола ЄС можуть дійти консенсусу про можливість продовження розширення, і якщо економіки і політичні системи країн-партнерів будуть в достатній мірі адаптовані до правил і нормативів ЄС, питання про їх членство зможе розглядатися в індивідуальному порядку. Зовнішньополітична орієнтація східноєвропейських партнерів теж мала перебувати під контролем відповідних європейських структур (Європейської служби зовнішніх дій та Європейської Комісії) з переважним залученням до цього процесу країн, найбільш зацікавлених у розвитку «східного виміру». З цієї точки зору ініціатива «Східне партнерство» мала перспективний і в певному сенсі стратегічний характер. Окрім загального поділу на східний та південний вектори політика сусідства поступово доповнювалася іншими ініціативами та програмами, пов'язаними з енергетичною політикою, транспортними проектами та інтересами міжнародної безпеки.

Саміт ЄС у Брюсселі 20 червня 2008 р. затвердив «диференційований підхід» до східноєвропейських партнерів. Відносини цих країн з ЄС передбачалося будувати на індивідуальній основі з урахуванням успішності темпів адаптації та реформ. Проект не передбачав створення субрегіонального багатостороннього простору на кшталт Центральноєвропейської та Балтійської зон вільної торгівлі, які свого часу відігравали роль «підготовчих клубів» напередодні вступу країн-учасниць цих об'єднань до ЄС. Головну роль у відносинах зі східними партнерами мав відігравати фактор нормативної інтеграції, який в офіційних документах згадувався як «нормативна конвергенція».

На установчому саміті з ініціативи «Східне партнерство» (Прага, 07. 05. 2009 р.) була прийнята Спільна декларація, що містила її ключові принципи та цілі [12]. Проголошувалися зобов'язання всіх учасників дотримуватися фундаментальних цінностей (демократії, верховенства закону, поваги до прав людини і фундаментальних свобод), відданість принципам міжнародного права, ринкової економіки, сталого розвитку та належного врядування. Головна мета проекту полягала в створенні умов для зміцнення політичної асоціації та майбутньої економічної інтеграції між ЄС та «східноєвропейськими країнами-учасниками». З боку ЄС гарантувалося надання допомоги для розбудови в країнах-учасниках суспільних інститутів західного типу, адаптації їх економік до умов ринків ЄС шляхом поглиблення вільної торгівлі та кроків у бік повної лібералізації візового режиму. Імперативно наголошувалося на потребі якнайшвидшого мирного врегулювання заморожених конфліктів на території Азербайджану, Молдови та Грузії.

З урахуванням політичних змін і процесів у довколишньому просторі, керівництво ЄС навесні 2011 р. ініціювало перегляд ЄПС з метою підтримки демократизації політичних систем країн-сусідів процесів. Про це йшлося в рекомендаціях «Партнерство заради демократії та спільного добробуту з південним Середземномор'ям» (березень 2011 р.) [13] та повідомленні про реформу ЄПС «Нова відповідь на зміни у країнах-сусідах» (травень 2011 р.) [14]. Відносно Східної Європи йшлося про консолідацію процесів демократичних змін та забезпечення «безпрецедентно високого рівня конвергенції з правом ЄС» за допомогою Угод про асоціацію з країнами регіону [14, р. 13].

В організаційному плані зміцнення політичних та економічних зв'язків між ЄС та країнами «Східного партнерства» передбачало три етапи, кожному з яких мав відповідати певний тип угод. З кожною країною «Східного партнерства» пропонувалося укласти взаємодоповнюючі документи – Угоду про асоціацію, що окреслює політичні аспекти, і Глибоку і всебічну угоду про вільну торгівлю (DCFTA), що визначає економічні умови. Підготовка та підписання угод про спрощення візового режиму та реадмісію мали врегулювати пересування людей між ЄС та країнами-партнерами. Передбачалося розвивати секторальне співробітництво, активізувати неформальний діалог, залучати країни «Східного партнерства» до інституцій, програм і виконання порядку денного ЄС. Досягнення цих цілей пропонувалося супроводжувати активним використанням методів горизонтального впливу на суспільства східноєвропейських держав, громадяни яких висловлюють прагнення до демократії, гідності, соціального розвитку та справедливого розподілу добробуту [15, р. 3-4].

Нова редакція ЄПС запропонувала чотири структурно-функціональні орієнтири: диференціацію (тим, хто діє більш успішно, надається більш суттєва допомога); партнерство з людьми (підтримку структур громадянського суспільства); всебічне охоплення (розширення спектру взаємодії на проблеми енергетичної безпеки, кліматичних змін, боротьбу проти міжнародного тероризму, нерозповсюдження ядерної зброї, врегулювання довготривалих конфліктів); підживлення (вдосконалення та координацію методів загального політичного управління, збільшення фінансування) [16]. Окрім заохочувальних, передбачалися й блокуючі механізми та засоби примусу.

В сучасному вигляді «Східне партнерство» передбачає двостороннє співробітництво ЄС з державами-партнерами та певні елементи багатосторонньої взаємодії. Двосторонній вимір спрямований на підтримку політичних та соціально-економічних реформ у країнах-партнерах, у т. ч. сприяння політичній асоціації та подальшої економічної інтеграції з ЄС; посилення секторального співробітництва; заохочення мобільності громадян і впровадження в якості довгострокової мети «безвізового режиму». Програми двостороннього

співробітництва мають сприяти досягненню цих цілей з використанням цілеспрямованої підтримки в пріоритетних сферах, визначених для кожної країни в мульти-щорічному програмному документі, та сприяння впровадженню угод з ЄС, які спираються на досвід реалізації програми комплексного інституційного розвитку.

Багатосторонній вимір відносин реалізується на чотирьох рівнях, включаючи саміти за участю глав держав та урядів держав-членів ЄС та країн-партнерів; засідання міністрів закордонних справ країн ЄС і країн-партнерів; тематичні платформи «Східного партнерства»; робочі групи для підтримки роботи тематичних платформ у конкретних сферах. Велике значення приділяється неформальному діалогу з питань багатостороннього секторального співробітництва на рівні міністрів закордонних справ і галузевих міністрів країн-партнерів та комісарів ЄС.

Третій саміт «Східного партнерства» у Вільнюсі (28-29 листопада 2013 р.) виявився мало результативним. Українська делегація відмовилася від підписання Угоди про асоціацію, а Європейська Комісія відкинула пропозиції української сторони про тристоронні переговори між ЄС, Україною та Росією щодо економічних положень асоціації України з ЄС. Тодішній президент Єврокомісії Ж.-М. Баррозу в категоричній формі спростував таку можливість, назвавши тристоронній формат переговорів неприйнятним при укладенні ЄС двосторонніх договорів.

Подальші події підтвердили серйозність загроз політиці ЄС на Сході Європи. Криза в Україні, російська анексія Криму та конфлікт у Донбасі змусили керівні кола ЄС вдатися до чергового перегляду змісту та цілей Європейської політики сусідства. Цим питанням була присвячена низка нарад, консультацій та документів, ухвалених Європейською Комісією на початку 2015 р. [17; 18]. В зв'язку з загостренням полеміки з приводу ситуації в Україні та розбіжностями в ставленні до санкцій відносно РФ, 21 квітня 2015 р. було скликано нараду міністрів закордонних справ учасників «Східного партнерства», включаючи 28 країн ЄС і 6 країн-партнерів. На цій нараді розглядалися підготовка до Ризького саміту (21-22 травня 2015 р.) та зміст його підсумкової декларації.

Міністр закордонних справ головуючої в ЄС Латвії Е. Рінкевичс запропонував включити в Ризьку декларацію всі пропозиції країн-учасників проекту, «аби саміт зміг надати чітку картину розвитку політики об'єднання» [19]. Стосовно «східного виміру» політики ЄС учасники наради визнали очевидні розбіжності між двома групами держав-партнерів, які обумовлюють потребу в диференціації підходів. Були висловлені зауваження, що політична артикуляція та зміст програм «Східного партнерства» мають враховувати різні політичні та економічні орієнтири країн-учасниць. Зокрема, Україна, Грузія та Молдова підписали угоди про асоціацію з ЄС та проголосили проєвропейський курс. Азербайджан дотримується позаблокового статусу й не має наміру переглядати формат партнерства з ЄС. Натомість Білорусь і Вірменія є членами Євразійського економічного союзу та ОДКБ, що передбачає суттєві економічні зобов'язання та специфіку їх статусу в міжнародних відносинах.

Посилаючись на заяву Європейської Комісії з приводу чергового перегляду ЄПС, урядовий офіс Кабінету Міністрів України з питань європейської інтеграції підготував пропозиції щодо корекції змісту ЄПС [20]. Українські експерти пропонували посилити диференціацію й застосування принципів «більше за більше», спільної власності, відповідальності та солідарності. Водночас, як вказано в пропозиціях уряду України, ключовим питанням для успішної реалізації ЄПС залишається концептуальне розуміння вказаних принципів. На думку українських урядових експертів, диференціація повинна враховувати різні прагнення держав-партнерів у співпраці з ЄС – «різні швидкості» інтеграції

«першої та другої груп держав». Стверджувалося, що така логіка реалізації СхП дозволить інтенсифікувати та поглибити інтеграцію з ЄС України, Молдови та Грузії, з одного боку, та дозволить зберегти в рамках СхП відносини з країнами другої групи, з іншого боку. Пропонувалося визнати за державами-партнерами право самим «обирати глибину та кінцеву мету» відносин з ЄС відповідно до статті 49 Договору про Європейський Союз [20, с. 1]. Принцип солідарності розглядається як спроможність надавати «реальну єдину відповідь на спільні виклики в Європі» та «співвідповідальність ЄС за забезпечення вільного суверенного вибору держав-партнерів, готовність через практичні кроки забезпечити втілення спільних цінностей та інтересів, а також своєї сили в регіоні» [20, с. 1].

Деякі з пропозицій України збігалися з цілями латвійського головування. Е. Рінкевич назвав диференціацію «ключовим елементом» СхП, оскільки вона продовжує розвиток індивідуальних відносин з усіма країнами-партнерами [19]. Пороте більшість європейських політиків надали перевагу збереженню загального формату СхП заради збереження зв'язку з країнами, що не мають угод про асоціацію з ЄС. Такі зауваження свідчили про намір зберегти для країн «другого ешелону», включаючи Азербайджан і Вірменію, перспективу укладання двосторонніх угод про асоціацію з ЄС [19].

Через розбіжності в підходах країн ЄС, Ризький саміт «Східного партнерства» (21-22. 05. 2015 р.) не запропонував шляхів перетворення «східного виміру» ЄПС на механізм вибіркового поглиблення інтеграції країн-партнерів до європейського політико-правового простору. Важливими стримуючими чинниками залишаються неврегульований конфлікт у східних районах України та загальний кризовий стан відносин між Україною та РФ. Проте сама поставка питання про поглиблення диференційованого підходу до країн Східної Європи виглядає корисною, оскільки стимулює європейські інституції до визначення конкретних цілей та політики стосовно «ширшого» європейського простору.

Висновки. Довід становлення східноєвропейського вектору в політиці ЄС дозволяє визначити основні чинники, які зумовили уповільнений та суперечливий характер ухвалення принципових рішень. Серед них провідна роль належала внутрішнім економічним обставинам після завершення п'ятої хвилі розширення ЄС та позиції Росії, уряд якої з кінця 2013 р. розпочав активну протидію розширенню політико-економічного впливу ЄС у східноєвропейському регіоні. Після зміни влади в Україні та переходу РФ до активного протистояння з Заходом можливість провадити різноспрямовану зовнішньоекономічну політику, що передбачала присутність в економічному просторі ЄС та зоні вільної торгівлі СНД була втрачена насамперед унаслідок застосування Росією важелів економічного тиску та поступового закриття російського ринку для товарів України та Молдови.

З часу затвердження ініціативи «Східне партнерство» в 2009 р. цей проект не став для країн Східної Європи потужним інтеграційним стимулом. Як і раніше, найефективнішим засобом внутрішнього реформування та «нормативної конвергенції» залишається пряма перспектива членства в ЄС.

Підписання та ратифікація угод про асоціацію з Україною, Молдовою та Грузією мали перетворити присутність і вплив ЄС в цих країнах на домінуючий політичний та економічний фактор. Утім, протидія з боку РФ призвела до погіршення їх економічного становища та критичного загострення українсько-російських відносин. Політичні кола ЄС були змушені запропонувати українській владі пакет фінансово-економічної підтримки з метою упередити дефолт та загострення соціально-економічних проблем, проте ці питання становлять предмет двостороннього діалогу між Україною та ЄС й лише побічно стосувалися механізмів ЄПС та СхП. За обставин, що склалися, подальші перспективи ініціативи «Східне партнерство» на пряму залежать від перебігу відносин Росії з ЄС та євроатлантичними інституціями.

Список використаної літератури

1. Emerson M. Upgrading the EU's role as global actor. Institutions, law and the restructuring of european diplomacy // M.Emerson, R.Balfour, T. Corthaut, J. Wouters, P. M. Kaczyński, T. Renard. – Brussels : Centre for European Policy Studies, 2011. – 144 p.
2. Gromadzki G. A Challenging Opportunity. The EU plus Six – the Eastern Partnership / G. Gromadzki. – Berlin : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2010. – 11 p.
3. Lavenex S., Schimmelfennig F. EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics / S. Lavenex, F. Schimmelfennig // Journal of European Public Policy. – September 2009. – Vol. 16, No. 6. – P. 791-812.
4. Manners I. Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads // Journal of European Public Policy. – 2006. – Vol. 13, No. 2. – P. 182-199.
5. Bouris D. The Limits of Normative Power Europe: Evaluating the Third Pillar of the Euro-Mediterranean Partnership / D. Bouris // Political Perspectives. – 2011. – Vol. 5, No. 2. – P. 80-106.
6. Коппитерс Б. Европеизация и разрешение конфликтов: конкретные исследования европейской периферии : пер. с англ. / Б. Коппитерс, М. Эмерсон, М. Хейссен. – М. : Весь мир, 2005. – 312 с.
7. Baltas N. The economy of the European Union // European Union Enlargement / N. Nugent (ed.). – Basingstoke, New York : Palgrave Macmillan, 2004. – P. 146-158.
8. Athens Declaration / Informal European Council, April 16th, 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/75509.pdf.
9. Milusheva B., Gal P. Income per capita varies by 1 to 4 across EU countries / B. Milusheva, P. Gal / Eurostat. Statistics in focus. – Issue No 35/2012. – 17. 08. 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-035/EN/KS-SF-12-035-EN.PDF.
10. Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours / Commission of the European Communities; Communication from the Commission to the Council and the European Parliament [COM(2003) 104 final]. – Brussels, 11. 03. 2003. – 26 p.
11. European Neighbourhood Policy – Strategy Paper / Commission of the European Communities; Communication from the Commission [COM(2004) 373 final]. – Brussels, 12. 05. 2004. – 35 p.
12. Спільна заява Саміту Східного партнерства у Празі (м. Прага, 7 травня 2009 р.). Документ 998_437 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_437.
13. A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean / European Commission; High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy : Joint Communication to the European Council, the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [COM(2011) 200 final]. – Brussels, 8. 03. 2011. – 16 p.
14. A new response to a changing Neighbourhood: A review of European Neighbourhood Policy / European Commission; High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy : Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [COM(2011) 303]. – Brussels, 25. 05. 2011. – 21 p.

15. Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit / European Commission; High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy : Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [JOIN(2012) 13 final]. – Brussels, 15. 05. 2012. – 17 p.
16. Delivering on a new European Neighbourhood Policy / European Commission; High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [JOIN(2012) 14 final]. – Brussels, 15. 05. 2012. – 22 p.
17. Towards a new European Neighbourhood Policy / European Commission; High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy : Joint consultation paper. [JOIN(2015) 6 final]. – Brussels, 4. 03. 2015. – 10 p.
18. European Neighbourhood Policy in 2015 / Council conclusions on the Review of the European Neighbourhood Policy / Foreign affairs & international relations : Press release 188/15. 20/04/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/20-council-conclusions-review-european-neighbourhood-policy>.
19. Ризький саміт має дати чітку картину розвитку політики Східного партнерства – глава МЗС Латвії / Інтерфакс-Україна. 21. 04. 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/political/261628.html>
20. Оновлення змісту Європейської політики сусідства (політики Східного Партнерства): очікування України / Урядовий портал. 06.04.2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/document/248068823/ENP%20review%2006%2004%202015.pdf>.

EAST EUROPEAN POLICY OF THE EU: OBJECTIVES, METHODS AND WAYS OF IMPLEMENTATION

Tolstov S. V.

Candidate of History, Associate Professor; Head of the Department of Transatlantic Studies at the State enterprise «The Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine».

Abstract. *The author described the factors which influenced the development of the 'Eastern dimension' within the European Neighbourhood Policy which was formalized as the Eastern Partnership joint policy initiative. The task of the study is to define the objectives and characteristics of the EU policy towards the Eastern Europe. The article presents the analysis of the main conditions and features that determined the formation of the concept of the Eastern European policy of the EU and its stages of implementation since the beginning of the 2000's. The author evaluates that in the midterm the EU politics will be focused on the issues related to the settlement of institutional contradictions, the migration crisis and the restoration of economic stability within the Eurozone. In these circumstances the determination of external boundaries for further EU expansion becomes secondary. Tough counteraction to the EU East-European policy on the part of Russia using military methods has led to a critical aggravation of the Ukrainian-Russian relations, blocking the revision of the European Neighbourhood Policy and the development of the 'Eastern Partnership' initiative.*

Key words: *European Union, European Neighbourhood Policy, 'Eastern Partnership', integration, association, differentiation.*

Referances

1. Emerson, M. et al. (2011) Upgrading the EU's role as global actor. Institutions, law and the restructuring of european diplomacy. (Brussels, Centre for European Policy Studies).
2. Gromadzki G. (2010). A Challenging Opportunity. The EU plus Six – the Eastern Partnership. (Berlin, Friedrich-Ebert-Stiftung).
3. Lavenex, S. & Schimmelfennig, F. (2009). EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics. *Journal of European Public Policy*, v. 16, no. 6, pp. 791-812.
4. Manners, I. (2006). Normative Power Europe Reconsidered: Beyond the Crossroads, *Journal of European Public Policy*, v. 13, no. 2, pp. 182-199.
5. Bouris, D. (2011). The Limits of Normative Power Europe: Evaluating the Third Pillar of the Euro-Mediterranean Partnership. *Political Perspectives*, v. 5, no. 2, pp. 80-106.
6. Coppieters, B. et al. (2004). *Europeanization and Conflict Resolution: Case Studies from the European Periphery* (Gent, Academia Press).
7. Baltas N. (2004). The economy of the European Union. In: N. Nugent (ed.). *European Union Enlargement* (Basingstoke & New York, Palgrave Macmillan), pp. 146-158.
8. Informal European Council (2003). Athens Declaration, April 16th, 2003. Available at: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/75509.pdf.
9. Milusheva B., Gal P. Income per capita varies by 1 to 4 across EU countries / Eurostat. *Statistics in focus*. Issue No 35/2012. Available at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-035/EN/KS-SF-12-035-EN.PDF.
10. Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours / Commission of the European Communities; Communication from the Commission to the Council and the European Parliament [COM(2003) 104 final]. Brussels, 11. 03. 2003.
11. European Neighbourhood Policy – Strategy Paper / Commission of the European Communities; Communication from the Commission [COM(2004) 373 final]. Brussels, 12. 05. 2004.
12. Council of the European Union (2009). Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague, 7 May 2009. 8435/09 (Presse 78). Available at: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/press-data/en/er/107589.pdf.
13. A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean / European Commission; High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy : Joint Communication to the European Council, the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [COM(2011) 200 final]. Brussels, 8. 03. 2011.
14. A new response to a changing Neighbourhood: A review of European Neighbourhood Policy / European Commission; High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy : Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [COM(2011) 303]. Brussels, 25. 05. 2011.
15. Eastern Partnership: A Roadmap to the autumn 2013 Summit / European Commission; High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy : Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [JOIN(2012) 13 final]. Brussels, 15. 05. 2012.
16. Delivering on a new European Neighbourhood Policy / European Commission; High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [JOIN(2012) 14 final]. Brussels, 15. 05. 2012.
17. Towards a new European Neighbourhood Policy / European Commission; High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy : Joint consultation paper. [JOIN(2015) 6 final]. Brussels, 4. 03. 2015.
18. European Neighbourhood Policy in 2015 / Council conclusions on the Review of the European Neighbourhood Policy / Foreign affairs & international relations : Press release 188/15. 20/04/2015. Available at: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/20-council-conclusions-review-european-neighbourhood-policy>.
19. Ryz'kyi samit maye daty chitku kartynu rozvytku polityky Skhidnoho partnerstva – glava MZS Latvii / Interfaks-Ukrayina. 21. 04. 2015 Available at: <http://ua.interfax.com.ua/news/political/261628.html>.
20. Onovlennya zmistu Yevropeys'koyi polityky susidstva (polityky Skhidnoho Partnerstva): ochikuvannya Ukrainy / Uryadovyy portal. 06. 04. 2015. Available at: <http://www.kmu.gov.ua/document/248068823/ENP%20review%2006%2004%202015.pdf>.

ВОСТОЧНОЕВРОПЕЙСКАЯ ПОЛИТИКА ЕС: ЦЕЛИ, МЕТОДЫ, СПОСОБЫ РЕАЛИЗАЦИИ

Толстов С. В.

Кандидат исторических наук, доцент, заведующий отделом трансатлантических исследований Государственного учреждения «Институт всемирной истории Национальной Академии наук Украины».

Аннотация. *Рассматриваются основные вехи и этапы становления «восточного измерения» Европейской политики соседства, формализованного в виде инициативы «Восточное партнерство». Задача исследования состоит в определении целей и особенностей политики ЕС в регионе Восточной Европы. Проанализированы основные факторы, которые влияли на формирование концепции восточноевропейской политики ЕС и ее реализацию с начала 2000-х гг. По мнению автора, в среднесрочной перспективе в фокусе практической политики ЕС будут находиться вопросы, связанные с урегулированием институциональных противоречий, миграционной кризисом и восстановлением экономической стабильности в пределах еврозоны. В такой ситуации определение потенциальных границ дальнейшего расширения ЕС приобретает второстепенное значение. Жесткое противодействие восточной политике ЕС со стороны России с использованием военных методов привело к критическому обострению украинско-российских отношений, заблокировав обновление Европейской политики соседства и развитие инициативы «Восточное партнерство».*

Ключевые слова: *Европейский Союз, Европейская политика соседства, Восточное партнерство, интеграция, ассоциация, дифференциация.*